

Depremlerin oluş nedenlerine ilişkin Bizans teorileri

Mevlüde BAKIR*

İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Sanat Tarihi Doktora Bölümü, 34437, Taşköprü, İstanbul

Özet

Bu çalışmada Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis şehri ve etrafındaki yerleşim birimlerinde imparatorluğun varoluş süresi boyunca, dördüncü ve onbeşinci yüzyıllar arasında, meydana gelen depremler tarihsel veriler ışığında değerlendirilerek Bizanslıların depremleri nasıl algıladığı konusu üzerinde durulmaktadır. Modern araştırmacıların ilgi alanına pek girmeyen bu konunun ele alınmasıyla, Bizanslılar arasında depremlerin oluş nedenleriyle ilgili olarak ortaya atılan bilimsel, dini ve popüler görüşler yardımıyla Bizans zihniyeti hakkında somut bir bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat çalışmamız boyunca görülecektir ki, bütün bu bilimsel, dini ve popüler görüşlerin üzerinde, Bizanslılar genel olarak depremlerin Tanrı'ya karşı işledikleri günahlardan dolayı meydana geldiğini düşünmekteydiler.

Anahtar kelimeler: Deprem, Konstantinopolis şehri, Bizans İmparatorluğu.

Byzantine theories about the causes of earthquakes

Abstract

This study attempts to analyze the Byzantine attitudes towards earthquakes which the city of Constantinople and its surrounding areas confronted throughout the existence of the Byzantine Empire, between the fourth and the fifteenth centuries, in the light of the accounts of the Byzantine chroniclers and the historians. The way in which our sources discuss and document the earthquakes provides the reader with a prism through which he or she can gain a perspective on the Byzantine worldview. For example, what do they think cause earthquakes? It will be seen and discussed in detail that, during the existence of the empire, to explain the cause(s) of the earthquakes, the Byzantines not only refer to the Bible, but also to the scientific explanation of Aristotle, and the popular beliefs. However, in general the Byzantines regarded sins above all as responsible for the occurrence of the earthquakes, and there has not been a substantial change in their mentality for the causes of the earthquakes throughout the existence of the Empire. To support the idea that earthquakes were a divine punishment visited upon the Byzantines, the Church tried hard to show that God brought earthquakes to punish people because of their many sins. After the occurrence of an earthquake people turned to prayer and propitiation together and they believed that by confessing their sins they could stop the earthquakes.

Keywords: Earthquake, the city of Constantinople, Byzantine Empire.

---

*Yazışmaların yapılacağı adres: mevbakir@yahoo.com. Tel: (533) 343 64 10.

Makale metni 01.10.2004 tarihinde dergiye ulaşmış, 23.09.2005 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 30.06.2006 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Giriş

Bizans İmparatorluğu ve özellikle başkent Konstantinopolis, dünyadaki en aktif deprem kuşakları üzerine kurulmuş ve tarihi boyunca da sürekli depremlere maruz kalmıştır. Konstantinopolis şehri ve çevresinde meydana gelen depremler ve etkileri üzerine Bizans ana kaynaklarındaki bilgiler oldukça fazladır. Bu ana kaynaklar sadece Bizanslı tarihçilerin eserleriyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda anonim kronik tarihler, dini hitabeller, mektuplar, aziz yaşamları, Konstantinopolis şehrinin ve Ayasofya Kilisesi'nin dini takvimleri ile ilahiler gibi dinsel kaynakları da içermektedir. Bu kaynakların sağladığı bilgiler, Bizanslıların deprem karşısındaki düşünce yapılarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu kaynakların büyük çoğunluğu depremlere tanıklık etmiş olan yazarları, deprem sırasında yaşadıkları korkuları anlatmışlardır. Bazı tarihçiler depreme özel ilgi göstermiş ve bu olağanüstü doğa olayı hakkında detaylı bilgiler vermişlerdir. Ancak, Bizans kaynaklarını okurken unutulmaması gereken bir nokta bu eserlerin deprem ile ilgili veri açısından zengin oldukları kadar aynı zamanda sınırlı olduklarıdır. Bizans'ın erken Ortaçağ döneminde, Bizanslı tarihçiler büyük veya küçük bütün yer sarsıntılarını anlatırken, onbirinci ve onüçüncü yüzyıllardan elimize ulaşan kaynaklar deprem ile ilgili veriler açısından daha sınırlıdır.

İmparatorluğun başkenti olması dolayısıyla Konstantinopolis'in önemi herkes tarafından bilinmekteydi. Şehir politik olayların ve dini işlerin merkezi konumundaydı ve Bizans hâkimiyeti boyunca çok sayıda depreme maruz kalmıştı. Bunlardan bazıları çok hafif şiddette, bazıları ise oldukça yıkıcı depremlerdi. Şehirde meydana gelen en şiddetli depremler 21 Temmuz 365, 25 Eylül 437, 26 Ocak 447, 14 Aralık 557, 26 Ekim 740, 9 Ocak 869, 26 Ekim 989, 23 Eylül 1063, 1 Haziran -17 Temmuz 1296 ve 1343-1344 depremleridir.

Günümüz araştırmacıları Bizans İmparatorluğu toprakları üzerinde meydana gelen depremlerin etki ve sonuçları üzerine detaylı bir çalışma yapmak yerine (daha çok) meydana gelen bu yer sarsıntılarını için doğru bir kronoloji oluşturma-

ya çalışmışlardır. Bu çalışmamızla, Bizans İmparatorluğu toprakları üzerinde ve özellikle Konstantinopolis şehri ve çevresinde meydana gelen depremler ışığında, halkın depremlere karşı gösterdiği tepki ve davranışlar incelenerek, depremin Bizanslılar tarafından nasıl yorumlandığı/algılandığı konusu üzerinde durulacaktır.

Depremlerin oluş nedenlerine ilişkin Bizans teorileri

Deprem aniden meydana gelen yer sarsıntısıdır ve yüzyıllar boyunca insanları felakete uğratmıştır. Elimizdeki kaynakların sağladığı veriler, Bizanslıların depremi nasıl algıladıkları konusunda bir yargıya varmamıza yardımcı olmaktadır. Mesela, Bizanslılar depreme neyin sebep olduğunu düşünmüşlerdi? Aristo'dan bu yana depremle ilgili yapılan bilimsel ve dini açıklamalar Bizanslılarca bilinmekle beraber, Antik çağlarda yaşayan Miletli Thales, Anaximenes, Democrit ve Anaxagoras gibi yazarların eserleri kaybolmuştur. Bu tarihçilerin çalışmaları hakkındaki bilgilerimiz Aristo ve Seneka'nın eserlerinden bize ulaşmıştır (Oeser, 1992; Guidoboni vd., 1994). Özellikle, Aristo ve Seneka tarafından savunulan Greko-Romen inancına göre, depremler yeraltındaki büyük boşluklarda oluşan hava hareketleri sonucunda meydana gelmekteydi. Ayrıca Aristo, denize yakın yerlerin depreme daha elverişli olduğu görüşünü de savunarak, en şiddetli depremlerin deniz akıntısının güçlü, toprağın geçirgen ve derin olduğu bölgelerde olduğunu belirtmiştir. Bunun içindir ki, deniz tanrısı Poseidon aynı zamanda deprem tanrısı olarak da kabul edilmiştir (Lee, 1952).

Aristo tarafından depremlerin oluş nedenleri üzerine yapılan rasyonel ve neredeyse bilimsel sayılabilecek bu açıklamanın tersine, Bizanslılar Ortaçağ boyunca depremlerin oluş nedenlerini çeşitli yollar ile açıklamaya çalışmış, bazıları bilimsel açıklamaları savunurken bazıları da dinsel açıklamalar ile naturalist teorileri birleştirmeyi denemiştir. Bir grup, depremlerin yeraltı mağaralarındaki püskürmelerin tetiklediği dengezsizlikten kaynaklandığına inanırken; diğer bir grup ise hava ve su gibi dış güçleri depremin

oluşmasında etkili görmüştür. Antik çağlardaki inanışın aksine, onbirinci yüzyılda Michael Attaliates'in öncülüğünü yaptığı bir kısım Bizanslılar bütün gezegenin yıkımına yol açacak evrensel bir depremin var olduğuna inanmışlardır (Brunet de Presle vd.,1853).

Bizanslılar arasında depremin nedenini araştıran ilk kişi dördüncü yüzyılda yaşayan tarihçi Ammianus Marcellinus'tur. Görülen odur ki, dördüncü yüzyıla kadar depremlerin oluş nedenleri hâlâ geleneksel yollarla açıklanmaktadır. Ancak, Ammianus Aristo mantığına olan hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Ammianus pagan olmasına rağmen eserlerinde Hıristiyanlık dini üzerine yorumlar yapmaktan çekinmemiştir ve ona göre isimsiz bir pagan tanrısı depremlerden sorumludur: "Dini törenlere ait kitaplar ve rahiplik makamında bulunanlar tarafından depremlere Tanrı'nın neden olduğu konusunda birşey söylenmedi; gerçekte bir Tanrı'nın adını vermekten korkulmuştur; çünkü hangisinin depreme neden olduğu bilinmemektedir ve isim vermek Tanrı'ya karşı bir suç işlemek olabilir" (Rolfe, 1972).

Ammianus'un bu görüşüne karşılık altıncı yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kosmas Indikopleustes, Hıristiyan ideolojisinden etkilenerek Aristo'nun deprem teorisini reddetmiştir. Ona göre depremlerin oluş nedeniyle ilgili iki açıklama vardı; depremlerin havanın etkisiyle oluşmadığı ve yer sarsıntılarının sadece Tanrı'nın kontrolünde olduğuydu (Wolkska-Conus, 1968).

Altıncı yüzyılın ikinci yarısında yaşayan tarihçi Agathias, bütün Yakın Doğu'yu etkileyen 15 Ağustos 554 depreminin etkilerini anlatırken, Mısır'da daha önce hiç deprem olmadığı için bu yer sarsıntısı sırasında, İskenderiye halkının bu benzeri görülmemiş doğa olayı karşısında çok şaşırıldığını belirtir (Frendo, 1975). Bu olay Agathias'ı depremlerin oluş nedenleri üzerinde, özellikle Aristo'nun denize yakın olan bölgelerin depreme daha çok maruz kaldıkları görüşünü düşünmeye itmiştir (Lee, 1952). Agathias depremin oluş nedenleri için şöyle der: "Sarsıntılar Mısır'da da hissedilmiş olmasına rağmen, uzmanlar buhar teorisini destekleyecek yeni kanıt-

lar bulmakta zorlanmayacaklardır. Bana göre bunların sonuçları kesin bir olasılıktan yoksun olmamakla beraber, insanların belli bir noktaya kadar, insan aklının almadığı konularda yorum yapması mümkündür. Gerçekte nasıl olabilir ki, bir insan, göremediği ve etkisinin olmadığı konularda kesin bir kanıya varmayı umabilir? Bizim için şunu bilmek yeterlidir ki herşey ilahi gücün kontrolündedir" (Frendo, 1975).

Agathias bu argümanı ile zamanın pagan inanışına eleştirel ve septik bir bakış açısı ile yaklaşırken hiç şüphesiz halefleri üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Agathias Aristo'nun teorisine duyduğu şüpheyi belirtirken, Aristo mantığını Hıristiyanlık dini ile uzlaştırmaya çalışan bir düşünür grubu ortaya çıkmıştır. Bu düşünürlerden ilki olan John Philoponos, *De Opificio Mundi* (Dünyanın Yaratılışı Üzerine) adlı eserinde Aristo mantığı ile Hıristiyanlığı sentez etmeye çalışmıştır (Cameron, 1970; Dagron, 1981; Wilson, 1996). Diğer düşünür Lidyalı Johannes ise *De Ostentis* (İşaretler) adlı eserinde, depremlerin fiziksel nedenlerini ve deprem çeşitlerini açıkladıktan sonra, depremlerin Tanrı'nın isteği ile olduğunu söylemiştir (Dagron, 1981; Cameron, 1985; Wilson, 1996).

Yedinci yüzyılda yaşayan tarihçi Theophylaktos Simokattes, 10 Mayıs 583 Konstantinopolis depremini ve insanların korkularını anlatırken Aristo'nun deprem teorisine geçici referans yaparak, "Eğer Aristo'nun anlattıklarını kabul edilebilir olarak gören varsa onu aklından dolayı kutlayalım; ama değilse bu doktrini babasına iade edelim" (Guidoboni vd., 1994) demiştir.

Onuncu yüzyılın ikinci yarısında yaşayan tarihçi Leo Deacon, Eylül 967'de Konstantinopolis ve bugünkü Bolu şehri civarında meydana gelen depremi ve etkilerini anlatırken, Tanrı'nın toprağı şiddetli bir şekilde sarstığını söylemiş, matematikçileri depremin oluş nedenlerini açıklarken yanlış ve gereksiz gördüğü Yunan teorilerini savunmakla suçlayarak, depremlerin sadece Tanrı'nın isteğiyle olduğunu belirtmiştir (Hasi, 1828). Onbirinci yüzyılda yaşayan tarihçi Michael Psellos 24 Eylül 1063'te Konstantinopolis şehrinde meydana gelen depremi anlatırken halka

monodi (mersiye) söylemiş ve bu doğa olayının nedenini açıklayarak halkın korkularını yatıştırmaya çalışmıştır. Ona göre bu bir cezalandırma değil, kâinatın değişen düzenine karşı bir uyarıdır; böylelikle Tanrı kızgınlığını göstermiştir. Kâinatın tek sahibinin Tanrı olduğunu ve eğer biz kâinatın düzenini bozarsak O'nun da bizim düzenimizi bozacağını belirtmiştir. Psellos'a göre Aristo'nun depremlerin oluşum nedeni ile ilgili yaptığı açıklama geçerlidir, ancak, ona göre rüzgârı estiren de yeryüzünü sallayan da Tanrı'nın kendisidir (Gautier, 1978).

Depremlerin oluşumunu dini nedenlere dayandıran görüşlerin imparatorluğun son yüzyıllarına gelindiğinde bile hâlâ geçerliliklerini koruduğunu görüyoruz. Onikinci yüzyılın ikinci yarısında yaşayan tarihçi Niketas Choniates *Thesaurus Orthodoxae Fidei* (Ortodoks Dininin Hazineleeri) adlı eserinde depremlerin oluş nedenleri üzerine yorum yapmış, ve bilim adamlarının depremlerin havanın yeraltındaki boşluklarda dolmasıyla olduğunu savunmalarına karşılık, gerçekte depremlerin Tanrı tarafından insanlara Tanrı korkusunu öğretmek için gönderildiğini söylemiştir (Choniates, 1839).

Depremlerin oluşumunu dini ve bilimsel nedenlere dayandıran bu görüşlere karşılık, onbirinci yüzyılda yaşayan tarihçi Michael Attaliates Aristo'nun teorisinin doğru olabileceğini kabul eder. Ona göre, hem ilahi hem de bilimsel açıklamaların bir doğruluk payı vardır. Depremlerin rüzgârların esmesiyle ve suyun hareketiyle olduklarını savunan görüş mantıksız değildir. Böyle birşey mümkün olabilir ancak bunların olmasını sağlayan ilk hareket otomatik değil, Tanrı'nın isteğiyle olan bir harekettir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Michael Attaliates bütün gezegenin yıkılacağı evrensel bir depremin var olduğuna inanmış ve, 24 Eylül 1063'te Konstantinopolis şehrinde meydana gelen depremin artçı sarsıntılarının ilki kadar güçlü olması halinde hiçbir gücün kâinatın temelden yıkılmasını önlemeyeceğini belirtmiştir (Brunet de Presle vd., 1853).

Onikinci yüzyılda yaşayan tarihçi Michael Glykas ile birlikte insanların yeniden depremleri gelecek olan tehlikelerin habercisi olarak algıla-

dıklarını görüyoruz. Bu tür bir yaklaşım ilk olarak Şubat 363'te Konstantinopolis şehrinde meydana gelen depremi aktaran Ammianus Marcellinus'un anlatımında görülür. Ammianus, İmparator Julian (361-363) döneminin sonunu ve savaşta yenilgisini önceden bildirdiğine inanılan olağandışı ve astronomik olaylardan bahsedilmesinin ve imparatorun Partlılar üzerine sefer yapmaya hazırlandığı sırada depremin meydana gelmesinin iyi bir işaret olmadığını belirtir (Rolfe, 1972). Ammianus'un bu anlatısından sonra depremlerle ilgili bu tür görüşlere, Michael Glykas'ın 24 Eylül 1063'te meydana gelen ve Konstantinopolis şehri ile İznik ve civarını etkileyen depremi anlatmasına kadar rastlamıyoruz. Michael Glykas, depremle ve hemen arkasından yaşanan Peçenek istilasıyla bir bağlantı kurarak; "Bütün bu olanların insanların günahlarından dolayı Tanrı'nın öfkesinin işareti olduğu söyleniyordu. Ayrıca, ilahi bir işaret olarak Peçeneklerin ilerideki istila ve yenilgilerinin de geleceğin görülebilir ve önceden belirtilmiş olduğuna delil oluşturduğunu belirtmişlerdir" der (Bekker, 1856). Daha sonra yazan birçok kronik ve tarihçi de depremleri bir kehanet alameti olarak görmüşlerdir. Mesela, onüçüncü yüzyılda yaşayan tarihçi George Pachymeres 1 Haziran-17 Temmuz 1296'da meydana gelen Konstantinopolis depremlerini şehre yapılacak Venedik saldırısının bir habercisi olarak görürken (Failler, 1984); Nikephoras Gregoras 17 Ocak 1332 Konstantinopolis depremini anlatırken, meydana gelen güneş ve ay tutulmaları ile yıldırımları Tanrı'nın İmparator II. Andronikos Palaeologos'un (1282-1328) ölümünü haber vermesi olarak görmüştür. Ayrıca, İmparator Andronikos'un kızı Simonis, yazdığı bir vecize de depremleri ve diğer doğaüstü olayları Tanrı'dan gelen bir işaret olarak anlatmıştır. 6 Kasım 1344'te Konstantinopolis'te meydana gelen deprem sonucunda baş melek Mihail'in ve Palaeologos hanedanına mensup imparatorun heykellerinin düşmesi de, tarihçi Nikephoras Gregoras tarafından Palaeologos hanedanının sonunun geldiğini gösteren bir işaret olarak algılanmıştır (van Dieten, 1973). Son olarak onbeşinci yüzyılda yaşayan tarihçi Kritoboulos Imbros'a göre 1452-1453'te meydana gelen sebebi anlaşılamayan ve olağandışı olarak tanım-

lanan depremler, yıldırım ve gökgürültüleri gibi diğer doğaüstü olaylar, Konstantinopolis şehrinin Osmanlıların eline geçeceğini önceden haber veren alâmetlerdi (Rigg, 1954).

Bu açıklamaların yanında depremlerin oluşumunu yıldızların hareketlerine bağlayan insanlar da vardı. İmparator Manuel Komnenos'un* (1143–1180) anlattığı bir efsaneye göre, İmparator Constantine (324–337) Konstantinopolis şehrini kurarken, astrolog Valens'e şehrin yıldız falına bakarak hangi günlerin dikkate alınması gerektiğini sormuştur (Kazhdan vd., 1991). Dine bağlı bir insan olarak İmparator Constantine Konstantinopolis şehrini depremlerin, yangınların ve isyanların önceden haber verilmediği bir günde kurmak istemişti (Dagron, 1981; Vercleyen, 1988). Manuel Komnenos astrolojiye derinden inanan bir insandı ve ilk Hıristiyan imparatorun şehri kurarken yıldızların hareketine ve Tanrı'ya sığınmasını garipsemişti. Fakat böyle bir görüş Michael Glykas gibi tarihçiler arasında şiddetli bir tepki ile karşılanmış ve Glykas, Konstantinopolis şehrinin koruyucusunun yıldızlar değil, Meryem Ana ile İsa olduğunu ve Tanrı'nın toprağı sarstığını söylemiştir (Dagron, 1981; Magdalino, 1992).

Dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Konstantinopolis şehrinin patriği olan Photios'un* (858–867) bilinen bilimsel ve dini açıklamaların aksine depremlerin yeryüzündeki suların çokluğundan meydana geldiğini söylediği iddia edilmiştir. Onuncu yüzyılın ortalarında yaşayan kronik tarihçi Symeon Magister, Photios'un iddiasıyla ilgili olarak bize şunu aktarmıştır: "Depremler insanların günahlarından dolayı değil, yeryüzündeki suların bolluğundan meydana gelmektedir." (Bekker, 1838). Patrik Photios'un bir depremden sonra vaiz verdiği inanan bir sebep yoktur

---

*Niketas Choniates İmparator Manuel'in astrolojiye olan bağlılığından bahsederken, yıldızların ileriye ve geriye doğru yaptıkları hareketler ile gezegenlerin yerleri, yakınlık ve uzaklıklarının, insan hayatında meydana gelen olayları nasıl etkilediğini düşündüğünü belirtir.

*Photios patriklik makamında iki defa bulunmuştur. Bu makama ikinci defa 878–886 yılları arasında gelmiştir.

ve eğer olsa bile, bu büyük bir olasılıkla yanlış anlaşılmıştır. (Mango, 1958).

Bütün bu bilimsel ve dini açıklamaların yanısıra kaynaklarda bazen depremlerin oluş nedenleriyle ilgili popüler inanışlara da rastlıyoruz. Çok seyrek de olsa, Yahudiler Tanrı'ya karşı yaptıkları saygısız davranışlardan dolayı depremlerin oluş nedeni olarak görülmüşlerdir (Vercleyen, 1988). Diğer kabul edilmiş olan bir inanış da homoseksüellerin, veba ve depremlerin ana kaynağı oldukları yönündedir (Schoell, 1928).

Bizanslılar, genel olarak Tanrı'nın depremleri insanların işledikleri günahlardan tövbe etmeleri için rehber olması amacıyla gönderdiğine inanmışlardır. Onlar için deprem ilahi bir cezalandırma değil ve bu görüşü desteklemek için kilise de yoğun bir çaba sarf etmişti. Bu görüş Konstantinopolis şehrinin dinsel takvimi olan, onuncu yüzyılda derlenen ve şehirde yapılan anma törenlerini belirten *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*'de de (Synaxarion of Constantinopolis) yansıtılmıştır. Bu takvimde 26 Ekim 740'te meydana gelen ve Konstantinopolis şehri ile beraber İzmit ve İznik'i de etkileyen deprem için "Aynı gün, günahlarımızdan dolayı olan depremin acılarını sarmak için bir araya geldik." denilmiştir (Delehay, 1902). Şehirde meydana gelen yıkıcı depremleri anma günleri sadece *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*'de değil, aynı zamanda Ayasofya Kilisesi'nin yıllığı olan, dokuzuncu yüzyıl sonu ile onuncu yüzyıl başında oluşturulmuş ve kilisede düzenlenen günlük dini servisler hakkında bilgi veren *Typikon of the Great Church*'te de kaydedilmiştir* (Mateos, 1962-1963).

Tanrı'nın depremlerin işledikleri günahlardan dolayı insanları cezalandırmak için gönderdiğine inanılan görüş yanında, bu doğa olayının Bizanslılara yardım etmek için gönderildiğini savunan inanışlar da vardı. Mesela, 5 Mayıs

---

**Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* ve *Typikon of the Great Church*'te belirtilen ve anma törenleri yapılan depremler şunlardır: 9 Ocak 869, 26 Ocak 447, 17 Mart 780-797, 16 Ağustos 542, 25 Eylül 438, 4-7 Ekim (?) 525, 26 Ekim 740, 14 Aralık 557.

824'te bugünkü Tekirdağ yakınlarında meydana gelen depremin, İmparator II. Michael'a şehri zapteden işgalcilere karşı yardım amacıyla gönderildiği düşünülüyordu. II. Michael (820–829) imparator olduğu zaman Anadolu'da Slav Thomas adındaki bir kişinin önderliğinde bir iç savaş sürüyordu. Bu iç savaşı sadece köylüler değil, Müslümanların halifesi de destekliyordu, (Browning, 1992) ve bu yüzden Thomas Araplar'dan da çok fazla destek bulmuştu (Ostrogorsky, 1969). 821 yılı sonunda, Thomas'ın güçleri şehrin surları önünde kamp kurmuş, ancak İmparator II. Michael'ın kendisine Thomas'ın güçlerini yenecek miktarda asker toplayamaması kuşatmanın uzamasına sebep olmuştur. Bu sırada Michael Bulgarlar ile işbirliğine girer ve onların da yardımıyla 823 yılında Thomas'ın ordusu bozguna uğratılır. Thomas yakalanarak öldürülür (Browning, 1992). Ancak onun ölümüne rağmen taraftarları şehri işgal etmeye devam etmişler ve İmparator bölgeye ulaşınca onları teslim olmaya zorlayamamıştır. Tam bu sırada şehre girişi kolaylaştıracak bir deprem meydana gelmiş, ve insanlar bu depremi yenilginin bir işareti olarak algılamışlardır (Mango vd., 1997). Bu görüşün aksine, 1162'de Konstantinopolis'te meydana gelen depremde olduğu gibi, depremlerin var olan yanlışlıkları önlemek için gönderildiğine inanan bir grup daha vardı. İmparator I. Manuel Komnenos, Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan ile irtibat halindeydi ve Selçuklu sultanları arasındaki çekişmeler sırasında bu anlaşmazlıklardan kendi yararına faydalanmıştı. 1162 yılında Sultan Kılıç Arslan Konstantinopolis'te üç ay geçirmişti. 1162 depreminin de, imparatorun sultan ile beraber şehirde zaferini kutlamasını engellemek amacıyla gönderildiğine inanılmıştır (Ostrogorsky, 1969; Magoulias, 1984).

Bu görüşlere ilave olarak bazen de 12 Mayıs 1327'de bugünkü Ulubad ve 2 Mart 1354'te Gelibolu ve çevresini etkileyen depremlerde olduğu gibi, meydana gelen bu olağanüstü doğa olayı askeri seferler üzerinde olumsuz etkiler yapabiliyordu. Kaynaklarda Ulubad'ın 1327 yılında Osmanlıların eline geçmesi hakkında sınırlı bilgimiz olmasına karşılık, anonim bir Bizans kroniği; "12 Mayıs Salı günü, gece saat üç sularında çok güçlü bir deprem oldu ve ertesi gün Ulubad Müslümanların eline geçti." demektedir

(Schreiner, 1975–1979). Burada görüldüğü gibi, bu kroniğin yazarı Osmanlı akınlarının yoğun olduğu bir dönemde meydana gelen deprem ve şehrin Osmanlı eline geçmesi arasında bir bağlantı kurmaktadır. İkinci deprem ise Bizans İmparatorluğu tarihinde meydana gelen en şiddetli depremlerden biri olmakla kalmayıp, Osmanlıların Trakya'da ilerlemelerini kolaylaştıran 2 Mart 1354 Gelibolu depremidir. 1327 depreminde olduğu gibi Bizanslılar bu depremin de Osmanlıların Trakya'nın hakimi olmalarına yardım ettiğine inanmışlardır (Fatouros vd., 1982).

Elimizdeki kaynaklar meydana gelen bu doğa olayını kaydetmeleri ve nedenleri üzerine yorum yapmaları dışında, toplumun her kesiminden gelen tepkileri de anlatmışlar ve subjektif bir bakış açısı ile toplumun genel tepkisini okuyucuya aktararak, insanların deprem karşısındaki çaresizliklerini hissetmemizi sağlamışlardır. Bu olağanüstü doğa olayıyla çağdaş tarihçiler, meydana gelen depremlerden bahsetmelerine rağmen deprem sırasındaki kişisel tecrübelerinden çok nadir bahsetmişlerdir. Mesela, devlet kademesinde görevli olan Constantine Akropolites kardeşi Melchisedek'e yazdığı mektupta, 1 Haziran - 17 Temmuz 1296'da Konstantinopolis'te meydana gelen deprem sırasında adını vermediği bir manastırda, orada bulunan diğer rahiplerle beraber günlük ibadetini yerine getirdiğini ve sarsıntılar sırasında paniğe kapılıp bayıldığını anlatır (Constantinides, 1982). Aynı şekilde Nikephoros Gregoras'da tarihini vermeden anlattığı bir deprem sırasında bir odada sıkışıp kaldığını, sarsıntılardan dolayı duvarların yıkıldığını, odanın tavanının başına çöktüğünü ve sarsıntının etkisiyle kitapların her yere döküldüğünü anlatır. Bu onun depremi hissettiği ilk an olmuş ve Tanrı'ya olan inancından dolayı Tanrı'nın kendisini kurtardığını düşünmüştür. Gregoras'ın depremle ikinci karşılaşması 2 Mart 1354'te Gelibolu'da olmuş, fakat deprem sırasında tutuklu olmasından dolayı bulunduğu mekânı terk edemediğini belirtmiştir (van Diäten, 1981).

Değerlendirme ve sonuç

Görülen sonuç şudur ki; Bizanslılar yüzyıllar boyunca depremleri değişik şekillerde yorum-

lamışlar ve deprem karşısındaki tavırları farklılık göstermiştir. Zaman zaman Aristo tarafından ortaya atılan bilimsel açıklamayı savunmakla kalmamışlar, depremlerin Tanrı'nın kontrolünde olduğuna da inanmışlardır. Depremlerin oluş nedeni ile ilgili yapılan bilimsel ve dini açıklamaların yanısıra farklı devirlerde popüler inanışlar da ortaya atılmıştır. Bunlardan en yaygın olanı, depremlerin insanların günahlarından dolayı meydana geldiği görüşü birçok insan tarafından kabul edilmiştir. Bu görüş kilise tarafından da desteklenerek Konstantinopolis şehrinin ve Aya Sofya Kilisesi'nin dinsel takvimlerinde de belirtilmiştir. Depremlerden sonra halk birlikte dualar eşliğinde tövbe etmişler, böylelikle günahlarını itiraf ederek bu ilahi cezalandırmayı durdurabileceklerine inanmışlardır.

Kaynaklar

- Bekker, I., ed., (1838). *Symeon Magister-Chronographie*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn.
- Bekker, I., ed., (1856). *Michael Glykas-Annales*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn.
- Browning, R., (1992-gözden geçirilmiş baskı). *The Byzantine Empire*, The Catholic University of America Press.
- Brunet de Presle, W. ve Bekker, I., eds (1853). *Michael Attaleiates- Historia*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn.
- Cameron, A., (1970). *Agathias*, Oxford.
- Cameron, A., (1985). *Procopius and the Sixth Century*, Routledge, London.
- Choniates, N., (1839). *Thesaurus Orthodoxae Fidei*, Patrologia Graeca, Bonn.
- Constantinides, C.N., (1982). *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries (1204-ca.1310)*, Cyprus Research Center, Texts and Studies of the History of Cyprus, Nicosia.
- Dagron, G., (1981). *Quand la terre tremble...*, *Travaux et mémoires*, 8, 87-103.
- Delehay, H., ed., (1902). *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae in Propylaeum ad AASS Novembris*, Brussels.
- Dieten van, J.L., çev., (1973). *Nikephorus Gregoras, Rhoäische Geschichte*, Stuttgart.
- Failler, A., çev., (1984). *George Pachymeres- Relations Historiques*, 2, Paris.
- Fatouros, G. ve Krischer, T., çev., (1982-). *John Kantakouzenos- Historia*, Stuttgart.
- Frendo, J.D., çev., (1975). *Agathias- The Histories*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Berlin.
- Gautier, P., ed., (1978). *Monodies inédites de Michel Psellus*, *Revue des Études Byzantines*, 36, 83-151.
- Guidoboni, E., Comastri, A. ve Traina, G., (1994). *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to the 10th century*, Institute Nazionale di Geofisica, Rome.
- Hasi, C.B., ed. (1828). *Leo the Deacon- Historiae*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn.
- Kazhdan, A.P. ve Talbot, A.M., eds (1991). *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, New York.
- Lee, H.D.P., ed. & çev. (1952). *Aristotle- Meteorologica*, Harvard University Press.
- Magdalino, P., (1992). *The Empire of Manuel Komnenos, 1143-1180*, Cambridge University Press.
- Magoulias, H.J., çev., (1984). *Niketas Choniates- O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates*, Wayne State University, Detroit.
- Mango, C., çev., (1958), *The Homilies of Patriarch Photios, Patriarch of Constantinople*, Harvard University Press, Massachusetts.
- Mango, C. ve Scott, R., çev., (1997), *Theophanes Confessor- The Chronicle of Theophanes Confessor, Byzantine and Near Eastern History A.D.284-813.*, Oxford University Press, Oxford.
- Mateos, J., ed., (1962-1963), *Le Typikon de la Grande Église*, 2 cilt, Rome.
- Oeser, E., (1992). *Historical Earthquake Theories from Aristotle to Kant*, in Gutdeutsch, R., Grünthal, G. ve Musson, R., eds. *Historical Earthquake in Central Europe*, Vienna.
- Ostrogorsky, G., çev. Hussey, J., (1969). *History of the Byzantine State*, Rutgers University Press, New Jersey.
- Rigg, T., çev., (1954). *Kritoboulos of Imbros- History of Mehmed the Conqueror*, Princeton University Press.
- Rolfe, J.C., ed. ve çev., (1972). *Ammianus Marcellinus- The History*, Harvard University Press.
- Schoell, R., ed. (1928). *Corpus Iuris Civilis*.
- Schreiner, P., ed., (1975-1979). *Chronica Byzantina Breviora, Die Byzantinischen Kleinchronikon*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Berlin.
- Vercleyen, F., (1988). *Tremblements de terre à Constantinople: L'impact sur la Population, Byzantion.*, 58, 155-173.
- Wilson, N.G., (1996-gözden geçirilmiş baskı). *Scholars of Byzantium*, London.
- Wolkska-Conus, W., ed., (1968). *Topographie Chretienne*, 1, Paris.